

УДК 341.231.145
DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/27>

Громовенко К.В.

Міжнародний гуманітарний університет

ПИТАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДВОСТОРОННІХ МІЖУРЯДОВИХ УГОДАХ УКРАЇНИ

Автор доводить, що двосторонні міжурядові угоди України з питань освіти є вагомим джерелом розвитку та регулятором відносин у сфері вищої освіти. Ці договори розподіляються на загальні, які охоплюють усі аспекти співпраці у сфері освіти, та на спеціальні, що стосуються питань взаємного визнання дипломів та освітніх кваліфікацій.

Виявлені автором у офіційних джерелах угоди за наявності спільних рис у завданнях та структурі відрізняються варіативністю змісту; водночас досі жодного їх узагальнення на практичному чи доктринальному рівнях не здійснювалося. Попри невелику кількість міжурядових угод, присвячених суто вищій освіті, майже всі загальні двосторонні угоди охоплюють питання академічних обмінів, умов навчання громадян іншої сторони, обміну інформацією у сфері управління вищою освітою та її діяльності, реалізації міжуніверситетської співпраці.

У статті вказано, що такі угоди можуть схвалюватися Кабінетом Міністрів України як з їх наступним затвердженням урядовою постановою чи законом України, так і без такого затвердження. Механізми контролю за виконанням таких міжурядових угод встановлені цими актами насамперед у вимірі взаємного відвідання (обміну) делегаціями керівників і експертів.

Основною проблемою двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти за участю України автор визначає формування їх не в рамках євроінтеграційних прагнень України, а через підтримання вітчизняним урядом зв'язків у освітній сфері, що склалися у радянський період, надання освітніх послуг окремим державам, що розвиваються, підтримання гуманітарних зв'язків із сусідніми державами та країнами взаємної сталої наявності закордонних українців та національних меншин України.

Як доведено у статті, наразі відсутні двосторонні угоди України з питань освіти із розвинутими країнами світу, що мають найпотужніший потенціал у сфері вищої освіти, загальна кількість та динаміка схвалення таких угод є незадовільною. Двосторонні міжурядові угоди, як правило, регулюють водночас різні форми освітнього співробітництва, зокрема як щодо вищої, так і середньої освіти, а також і наукової співпраці.

Автор підкреслює, що міжурядові угоди у сфері освіти мають різні процедури набуття чинності та подібну структуру, ґрунтуються на багатосторонніх угодах з питань визнання освітніх документів та на попередніх двосторонніх угодах у гуманітарній сфері. Такі угоди визначають перелік напрямів освітньої співпраці, більшість з яких належить саме до вищої освіти, ці переліки мають спільні для більшості угод напрями, але не є тотожними ані за такими напрямками, ані за їх формулюваннями.

У статті відзначено, що міжурядові двосторонні угоди містять приписи з питань академічних обмінів та близькі за напрямом дії норми щодо забезпечення навчання громадян однієї зі сторін угоди в іншій країні-учасниці. Окремі виявлені угоди містять односторонні зобов'язання України з питань забезпечення навчання іноземних громадян. Також відповідні двосторонні угоди регулюють питання спільних конференцій та інших наукових заходів, процеси міжуніверситетської співпраці.

Ключові слова: академічні обміни, визнання дипломів, вища освіта, двосторонні угоди, міжуніверситетська співпраця, право на освіту.

Науковий аналіз міжнародних стандартів права на вищу освіту залишається вкрай актуальним викликом вітчизняній правовій доктрині. Відповідне дослідження не може бути повним без визначення специфіки двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти та їх впливу на розвиток відповідних стандартів. Хоча аспектам значення

міжурядових двосторонніх договорів, зокрема у гуманітарній сфері, було приділено значну увагу в працях вітчизняних авторів, таких як Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін, М.О. Баймуратов, М.В. Буроменський, О.О. Грінченко та ін., відповідні акти, схвалені останніми роками Кабінетом Міністрів України, досі не стали предметом окремих

наукових досліджень. За таких обставин актуальним питанням стає визначення змісту впливу двосторонніх угод України у сфері освіти на розвиток стандартів вищої освіти. До завдань статті слід віднести аналіз динаміки відповідних договірних процесів, охоплення третіх країн цими угодами, порівняння змісту чинних двосторонніх угод, їх механізмів та шляхів реалізації.

Варто констатувати, що наразі немає не тільки узагальненого огляду відповідних договорів у наукових роботах, але й у форматі збірок таких документів, які були б узагальнені МЗС України або Міністерством освіти і науки України (далі – МОНУ). Прикладом на офіційному веб-сайті МОНУ нині можна виявити лише двадцять міжурядових та міжвідомчих двосторонніх угод, укладених Україною у 1993–2013 роках [16; 23], тобто неповну та застарілу інформацію. Водночас на сайті Верховної Ради України («Законодавство України») можна виявити не менше 86 таких угод періоду 1991–2019 років, укладених Україною з 47 країнами світу. З цих договірних актів за роки незалежності 23 угоди було підписано з пострадянськими республіками, зокрема п'ять – з Росією та чотири – з Казахстаном. Водночас із сучасними державами ЄС Україною було укладено 26 договорів, але лише з 13 країнами.

Зокрема, Україна підписала п'ять таких договорів з Польщею, по три з Угорщиною, Чехією та Болгарією, по два з Естонією, Латвією та Литвою, а також угоди з Великобританією, Іспанією, Кіпром, Люксембургом, Словаччиною та Румунією. Також з європейських країн нами були схвалені відповідні договори з Албанією, Сербією та Чорногорією. Також Україна підписала відповідні договори з десятьма азійськими країнами, зокрема по три угоди з В'єтнамом, Ізраїлем, Китаєм та Монголією, по дві з Туреччиною та Йорданією, а також угоди з Афганістаном, Індією, Іраном та Ліваном та угоди з сьома державами Африки – Гамбією, Гвінеєю, Єгиптом, Екваторіальною Гвінеєю, Коморськими островами, Лівією та Тунісом. Серед інших країн світу Україною було підписано угоди у сфері освіти з Аргентиною, Кубою, Мексикою та Перу.

Отже, двостороння взаємодія у освітній сфері всі роки незалежності була зумовлена не євроінтеграційними прагненнями України, а підтриманням зв'язків у освітній сфері, що склалися у радянський період, наданням освітніх послуг окремим державам, що розвиваються, підтриманням гуманітарних зв'язків із сусідніми державами та країнами взаємної сталої наявності закордон-

них українців та національних меншин України. Також доволі негативною є динаміка схвалення цих угод, адже всі три вищезгадані угоди України з державами Західної Європи були підписані Україною ще у ХХ ст. У період 2001–2005 років виявлено лише 23 угоди, підписані Україною (з них – 13 міжвідомчих та чотири – про взаємне визнання документів про освіту), та водночас за 2006–2009 роки не виявлено жодної укладеної двосторонньої угоди з освітніх питань. Протягом 2010–2020 років виявлено тільки 11 таких угод, з них – 5 міжвідомчих, більш того, у 2016 та 2018 роках Україною не укладалося жодної двосторонньої угоди з питань освіти.

Така статистика, що ґрунтується на відомостях сайту «Законодавство України» [1], є неповною, адже під час дослідження знайдено низку укладених угод, тексти яких ніде офіційно не оприлюднювалися та не публікувалися. Також певна кількість угод носила строковий характер і нині має насамперед історичне значення. Надалі детальніше будуть розглянуті міжурядові угоди про освіту, які стосуються аспектів вищої освіти та були схвалені у 2010–2020 роках. Ці угоди, як правило, регулювали водночас різні форми освітнього співробітництва, зокрема як щодо вищої, так і середньої освіти, а також і наукової співпраці, зокрема із 34 виявлених угод цього періоду сучасної вищої освіти стосувалися лише п'ять.

Цікаво, що вказані акти мали різні процедури набуття чинності, зокрема якщо міжвідомчі договори про співпрацю у сфері освіти додатковому затвердженню не підлягали, то із 16 виявлених міжурядових угод дев'ять було затверджено надалі постановами Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), а окремі навіть були ратифіковані законами України. Здебільшого такі затвердження відбувалися у розумний строк, крім ситуації з українсько-молдавською угодою від 18 травня 2001 р. [11], затвердженою постановою КМУ від 19 листопада 2008 р. № 1003 [2], та українсько-чорногорською угодою від 9 грудня 2011 р. [14], ратифікованою законом України від 7 червня 2017 р. № 2087-VIII [3].

Окремо варто дослідити сім спеціальних міжурядових угод, схвалених Україною у зазначений період, з питань визнання дипломів та освітніх кваліфікацій. Це вже згадана українсько-молдавська угода про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання від 18 травня 2001 р. [11], українсько-болгарська угода про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання від 27 червня 2001 р. [8],

українсько-казахстанська угода про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту, наукові (вчені) ступені і вчені звання від 26 вересня 2001 р. [4], українсько-лівійська угода про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені від 30 червня 2003 р. [6], угода між КМУ та урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про взаємне визнання документів про освіту від 17 вересня 2004 р. [9], українсько-перуанська угода про взаємне визнання документів про освіту і вчені звання від 16 липня 2004 р. [21], українсько-польська угода про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів від 11 квітня 2005 р. [12], українсько-словацька угода про академічне взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці, від 8 квітня 2014 р. [13].

Аналіз цих угод дає змогу стверджувати про їх подібну структуру, яка складається із преамбули, що може містити посилання на багатосторонні угоди з питань визнання освітніх документів або й на попередні двосторонні угоди в гуманітарній сфері. Надалі угоди містять опис тих документів, визнання яких передбачено, можливі винятки чи обмеження, порядок обміну інформацією у цій сфері та співпраці з виконання угоди. Окремі угоди стисло описують предмет свого регулювання: зокрема, у ст. 1 українсько-молдавської, українсько-перуанської, українсько-гвінейської міститься стандартна фраза про поширення угоди на «документи державного зразка», які видаються обома країнами-учасницями [11].

Інші угоди деталізують це питання, зважаючи на різні процедури видачі документів про освіту, зокрема, у ст. 1 українсько-болгарської та українсько-польської угод згадано про документи, видані Вищою атестаційною комісією України, а в українсько-польській та українсько-словацькій угодах ст. 1 передбачає однакове застереження про поширення договору на «інші документи, що свідчать про відповідні періоди навчання, складені іспити, заліки та практику, що видаються під час навчання навчальними закладами відповідно до вимог чинного законодавства кожної із держав» [12].

Подібні риси містять ст. 4 українсько-молдавської, ст. 4 українсько-казахстанської, ст. 8 та ст. 9 українсько-болгарської угод, які конкретизують процедури взаємного визнання дипломів про присвоєння кваліфікації «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» та права їх власника використовувати їх під час влаштування на роботу

відповідно до присвоєної кваліфікації та й права на продовження навчання, якщо термін навчання та зміст освіти у них за спеціальністю подібні [4]. Специфікою українсько-лівійської угоди у цьому вимірі є те, що вона містить уточнення термінів навчання для отримання таких дипломів та окремо регулює порядок проходження інтернатури їх власниками у іншій країні-учасниці [6]. Водночас українсько-гвінейська угода передбачає у ст. 5-8 взаємне визнання дипломів про «базову вищу освіту» та «повну вищу освіту», але виключно для мети продовження освіти та «відповідно до вказаних в них спеціальностей і кваліфікацій» [9].

При цьому в українсько-польській (ст. 5, ст. 6) та українсько-словацькій (ст. 7, ст. 8) угодах, навпаки, міститься спроба деталізації окремих категорій документів про вищу освіту та умов їх визнання для подальшого навчання. Зокрема, наводяться такі польські «професійні звання», як «магістр, магістр освіти, магістр медицини, магістр акушерства, магістр-інженер, магістр-інженер-архітектор, магістр мистецтва, лікар, лікар-стоматолог та лікар-дантист, ветеринарний лікар або інші рівноцінні» та відповідно словацькі документи про присвоєння ступенів «магістр», «інженер», «доктор загальної медицини», «доктор стоматології» та «доктор ветеринарії» [12]. Контрастує із цим загальна лаконічна норма ст. 7 українсько-перуанської угоди, за якою «сторони визнаватимуть через свої національні компетентні органи документи про освіту, отримані вчені звання та професійні титули, що відповідають освітнім рівням, визначеним системами освіти обох країн, згідно з чинними внутрішніми нормами у цій галузі» [21].

Також ці угоди містять застереження та обмеження взаємного визнання. Зокрема, у ст. 5 українсько-казахської угоди додається про її дію лише щодо документів, виданих лише акредитованими вищими навчальними закладами всіх форм власності держав-учасниць [4]. Відповідно до ст. 2 українсько-польської та ст. 10 українсько-словацької угоди визнання документів про освіту та присудження ступенів для здійснення професійної діяльності здійснюється у відповідності до вимог чинного законодавства держави працевлаштування [13]. Також у ст. 10 українсько-гвінейської угоди вказується, що визнання документів про освіту «не звільнює їх власників від інших загальних вимог, що мають виконуватися в разі їх вступу до вищих навчальних закладів» держав-учасниць. У ст. 4 цього договору додається, що

у разі виявлення різниці в програмах навчання студент зобов'язаний ліквідувати її у вищому навчальному закладі, до якого він звертається. А у ст. 2, ст. 3 українсько-перуанської угоди додано, що визнання документів про освіту та присвоєння вчених звань здійснюється у відповідності до вимог чинного законодавства держав-учасниць та не може бути здійснено в разі наявності в них суттєвих відмінностей, що не відповідають встановленим вимогам до зазначених рівнів освіти і вчених звань відповідної держави [21].

Також вказані угоди містять норми про взаємне визнання вчених ступенів та наукових звань (ст. 10 та ст. 11 українсько-болгарської угоди, ст. 7 українсько-польської угоди, ст. 9 українсько-словацької угоди). Водночас подібна норма ст. 6 українсько-молдавської угоди містить застереження, з яким порівнювання відповідних документів встановлюється в процесі переатестації їх власників державними органами сторін [11]. Цікаве застереження містить ст. 8 українсько-польської угоди, за якою відмова у присудженні в державі однієї сторони ступеня за представлену дисертацію або досягнення «становить перешкоду» у присудженні за цю дисертацію і за ці досягнення рівнозначного або вищого ступеня в державі іншої сторони. Якщо ж такий ступінь все ж буде присуджений, інша держава має право його не визнавати [12].

У рамках співпраці, яка має сприяти ефективному взаємному визнанню дипломів держави-учасниці угод, запроваджують процедури надання одна одній зразків державних документів про освіту, кваліфікацію та вчені звання, а також національних нормативних актів, що регулюють правила і процедури їх оформлення та видачі (ст. 7 українсько-молдавської угоди, ст. 9 українсько-гвінейської угоди) [9]. Також угодами передбачається й утворення комісій експертів для вирішення спірних питань, що можуть виникати щодо виконання договірних приписів. Прикладом у ст. 11 українсько-словацької угоди до завдань такої комісії віднесене оновлення списків вищих навчальних закладів сторін, а також обміну інформацією про зміни в їхніх системах освіти [13].

Порівняльний аналіз дев'яти міжурядових угод загального характеру щодо питань освіти та науки, укладених Україною в 2010–2019 роках, також свідчить про загальні риси їх структури. Зокрема, такі угоди визначали перелік напрямів освітньої співпраці, більшість з яких стосувалася саме вищої освіти, ці переліки мають спільні для більшості угод напрями, але не є тотожними ані

за такими напрямками, ані за їх формулюваннями.

Наприклад, більшість договорів віднесла до такої взаємодії практику академічних обмінів. У п. «а» ст. 2 українсько-гамбійської угоди 2001 р. передбачається така діяльність, що «може бути розширена до інших форм взаємовигідного співробітництва», як: обмін студентами, аспірантами та науковими співробітниками для навчання та проведення досліджень, викладачами для читання лекцій і наукової роботи. За ч. 1 ст. 2 українсько-ліванської угоди 2002 р. сторони погодилися на забезпечення обмінів студентами та науковими співробітниками для навчання і проведення досліджень та окремо на обмін професорами, а у ст. 5 окремо програмувалося бажання сторін розглянути «можливість обмінів фахівцями і викладачами для довгострокової педагогічної роботи» [19].

За ст. 1, ст. 5 та ст. 6 українсько-афганської угоди 2004 р. її сторони погодилися звертати особливу увагу на обмін фахівцями (науково-педагогічними працівниками) для коротко- і довгострокової педагогічної роботи, зокрема на контрактній основі, а також на обмін аспірантами та стажистами для повного і часткового курсу навчання [18]. У ст. 5 українсько-чорногорської угоди 2011 р. передбачене сприяння державами обміну викладачами, але на підставі партнерських угод між навчальними закладами [14]. В українсько-латвійській угоді 2017 р. ст. 1 вказує на потребу співробітництва та обміну академічними й науковими співробітниками, експертами, фахівцями і студентами [17]. Водночас українсько-кіпрська угода у ст. 4 лише містить програмну норму, за якою сторони розглянуть можливість обмінів науковими і науково-педагогічними працівниками для коротко- і довгострокової педагогічної роботи за контрактами [20]. Подібну норму містила і ст. 5 українсько-коморської угоди 2017 р. та аналогічну норму містила ст. 6 українсько-монгольської угоди 2011 р., яка у ст. 2 також вказувала на потребу підготовки фахівців на основі еквівалентного обміну студентами та аспірантами за спеціальностями, які є пріоритетними для кожної зі сторін [15].

Таким чином, близькими за напрямом дії до приписів з питань академічних обмінів нормами є приписи угод щодо забезпечення навчання громадян однієї зі сторін угоди в іншій країні-учасниці. Крім згаданого положення ст. 2 українсько-молдавської угоди, такі приписи містили й інші договори. Так, подібний припис ст. 2 українсько-грузинської угоди доповнений нормою, за якою

конкретне число, спеціальності та умови підготовки студентів у вищих навчальних закладах визначаються відповідно до фінансових можливостей сторін та погоджуються окремо дипломатичними каналами, подібну норму щодо питань, пов'язаних з мобільністю студентів та викладацького складу, містить і ст. 7 угоди.

Водночас ст. 3 цієї угоди гарантувала громадянам України та Грузії отримувати освіту у вищих навчальних закладах відповідних країн за умови оплати за навчання. Проте сторони цього договору окремо виділили потребу обміну вчителями української та грузинської мов з метою навчання, участі у мовних семінарах для сприяння вивченню грузинської мови у вищих навчальних закладах України та української мови в акредитованих вищих навчальних закладах Грузії [7]. Окремі угоди містять односторонні зобов'язання України з питань забезпечення навчання. Зокрема, українсько-коморська угода 2017 р. у ст. 2, ст. 3 встановлює не тільки обов'язки України надати можливість громадянам Союзу Коморських островів здобувати освіту на контрактній основі у вищих навчальних закладах у кількості та за спеціальностями, необхідними для Коморських островів, але й щорічно надавати громадянам цієї держави певну кількість державних стипендій для навчання у навчальних закладах України; про кількість стипендій Україна мала інформувати Коморські острови дипломатичними каналами [22].

На відміну від такого припису, українсько-монгольська угода 2011 р. встановлювала конкретні параметри такого залучення. За ст. 5 цієї угоди Україна мала сприяти перепідготовці монгольських фахівців, випускників навчальних закладів України шляхом щорічного прийому на стажування до 5 осіб терміном від двох до шести місяців. Крім такого одностороннього зобов'язання, ця угода також містила припис щодо взаємного надання сторонами на засадах взаємності 20 стипендій для здобуття вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» та/або «магістр» у вищих навчальних закладах та до п'яти стипендій для навчання в аспірантурі.

Узгодження необхідної кількості студентів та спеціальності, а також «конкретні умови обмінів» сторони мали узгоджувати дипломатичними каналами на кожний наступний навчальний рік; водночас сама угода встановлювала обов'язок забезпечити мовну підготовку студентам і аспірантам та вказувала, що навчання таких осіб буде здійснюватися згідно із законодавством сторони, що приймає [15]. З відповідних питань україн-

сько-чорногорська угода 2011 р. у ст. 5 містить загальний припис щодо підготовки спеціалістів на основі еквівалентного обміну студентами та стажистами за фахами, що є пріоритетними для кожної зі сторін [14].

Цікаво, що в рамках українсько-латвійської угоди 2017 р. Україна у її ст. 5 брала на себе конкретні зобов'язання надати Литві для навчання в українських навчальних закладах 10 стипендій для здобуття освіти за ступенями «бакалавр» та «магістр», 5 стипендій для навчання в аспірантурі, 10 стипендій для навчання (семестр або рік) за ступенями «бакалавр», «магістр» та «доктор наук» та 10 стипендій для здійснення науково-дослідницьких робіт. Своєю чергою Литва у цій статті зобов'язувалася надавати Україні стипендії для навчання в державних вищих навчальних закладах, проведення науково-дослідницької роботи та участі в міжнародних літніх школах без визначення точної кількості стипендіатів. Також у цій статті містилася програмна норма про те, що сторони розглядатимуть можливість надавати стипендії також з підготовки академічних кадрів [17].

Інші угоди містили лише загальні приписи щодо забезпечення навчання. Зокрема, українсько-гамбійська угода передбачала можливість надання громадянам Гамбії можливості отримувати в Україні вищу освіту, навчатись в аспірантурі, і проходити наукове стажування на компенсаційній основі [19]. Українсько-кіпрська угода 2015 р. та українсько-ліванська угода 2002 р. також містили загальний припис щодо потреби підготовки та перепідготовки фахівців у аспірантурі та докторантурі, наукове стажування, підвищення кваліфікації, угода з Кіпром також резервувала право на навчання у закладах іншої сторони на контрактній основі [17; 20].

Окрему увагу міжурядові двосторонні угоди приділяють такій пов'язаній з академічними обмінами формі співпраці, як конференції, та іншим науковим заходам. Зокрема, у ст. 3 українсько-ліванської угоди вказано, що сторони сприятимуть розширенню участі науковців обох країн у наукових семінарах [5], подібний припис щодо наукових семінарів, конференцій, симпозіумів містить ст. 3 українсько-афганської угоди 2004 р. [19] та ст. 4 українсько-чорногорської угоди 2011 р. [14]. Інші угоди дещо корегували відповідний вектор співпраці. Так, у ст. 10 українсько-молдавської угоди 2011 р. ідеться про відповідну участь у «семінарах, конференціях, читанні лекцій та інших заходах», а також «у міжнародних

програмах і проектах в галузі освіти» [11]. У ст. 5 українсько-грузинської угоди наявна подібна норма, але з її конкретизацією щодо галузі гуманітарних наук, зокрема мов, літератури, історії та культури [7]. Водночас у п. «д» ст. 1 українсько-латвійської угоди 2017 р. ідеться не про сприяння участі у таких заходах, а про організацію спільних міжнародних конференцій, симпозіумів, форумів і семінарів з актуальних питань, що становлять взаємний інтерес [17].

Іншим важливим напрямом, урегульованим у двосторонніх угодах, слід вважати міжуніверситетську співпрацю. Наприклад, у п. «в» ст. 2 українсько-гамбійської угоди сторони передбачили забезпечити здійснення прямих зв'язків між університетами та іншими навчальними закладами обох країн [19], подібну норму містила й ст. 1 українсько-ліванської угоди 2002 р. [5]. У ст. 1 та ст. 2 українсько-кіпрської угоди вказувалося про заохочення сторонами налагодження та розвитку прямого співробітництва між їх вищими навчальними закладами [20], подібний припис містила й ст. 1 українсько-латвійської угоди [17], ст. 6 українсько-грузинської [7] та ст. 4 українсько-коморської угоди [22].

Подібні норми ст. 4 українсько-афганської угоди 2004 р. та українсько-чорногорської угоди 2011 р. [14] передбачали окреме визнання їх сторонами права університетів, виходячи з їхніх взаємних інтересів, укладати окремі угоди про співробітництво відповідно до положень зазначених угод [18]. Водночас вказану співпрацю у ст. 4 українсько-монгольської угоди передбачалося здійснювати насамперед у вигляді встановлення співпраці між дослідницькими університетами, а також розширення обмінів викладачами та науковцями для проведення спільних досліджень [15]. Близьким до цього напрямом взаємодії слід визнати проведення спільних наукових досліджень у сфері гуманітарних, природничих, технічних і педагогічних наук, що становлять взаємний інтерес, передбачене в українсько-чорногорській угоді 2011 р. та в українсько-грузинській угоді 2017 р. [7].

Іншим виміром двосторонньої співпраці зазначені двосторонні міжурядові угоди визначають обмін відомостями, досвідом та інформацією у сфері освіти. Зокрема, українсько-афганська угода 2004 р. у ст. 1 та ст. 2, українсько-монгольська угода 2011 р. у ст. 2 та ст. 3, українсько-кіпрська угода 2015 р. зазначають про обмін досвідом з найважливіших напрямів розвитку, управління і планування в галузі освіти, обмін науковою

інформацією з питань управління системою освіти [15; 18; 20]. Своєю чергою подібний припис ст. 2, ст. 5 українсько-чорногорської угоди містить спеціальне уточнення про потребу такого поширення й на сферу вищої освіти та про потребу взаємного інформування, зокрема щодо законодавства саме у сфері вищої освіти [14], подібна норма наявна й у ст. 2 українсько-грузинської угоди [7].

Інші угоди конкретизують предмет відповідного обміну. Так, українсько-ліванська угода 2002 р. указує у ч. 1 ст. 2 на потребу держав сприяння обміну між відповідними освітніми закладами, навчальними матеріалами, включаючи плани і програми, методичні матеріали, аудіовізуальні засоби навчання [5]. За ст. 11 українсько-монгольської угоди 2011 р. передбачався обмін навчально-методичним і науковим досвідом та матеріалами, приділяючи при цьому особливу увагу сфері підвищення якості освіти [15]. Водночас українсько-латвійська угода 2017 р. передбачала обмін інформацією реформ у сфері освіти, обмін науковими публікаціями та інформацією про наукові бази даних сторін. Додатково у ст. 2 ця угода заохочувала обмін інформацією щодо сфери політики, заходів, моделей і методів освіти, поширення передової практики і досвіду, розвитку матеріальних досліджень у сфері професійної освіти і підготовки кадрів у спільно важливих галузях [17].

Крім цього, українсько-латвійська угода приписувала проводити обмін досвідом та інформацією щодо кваліфікаційних рамок, професійних стандартів і дослідження ринку праці, а також й інформацією щодо визнання документів про освіту, наукових ступенів і професійних кваліфікацій, отриманих в обох державах, у рамках Конвенції про визнання кваліфікації з вищої освіти в Європейському регіоні 1997 р. та мережі ENIC-NARIC [17]. Додамо, що це є доволі нечастим згадуванням у відповідних двосторонніх угодах України регіональних міжнародних стандартів у сфері вищої освіти. Також цікаву норму містить ч. 1 ст. 6 українсько-кіпрської угоди 2015 р., за якою формування механізмів обміну інформацією та консультацій щодо систем вищої освіти сторін є необхідним для визначення еквівалентності або відповідності змісту кожної отриманої професійної та академічної кваліфікації [20], адже питання взаємного визнання кваліфікацій та дипломів у загальних двосторонніх угодах про співпрацю у сфері освіти регулюється вкрай епізодично та програмно.

Зокрема, за ст. 6 українсько-ліванської угоди 2002 р. сторони лише планували у майбутньому

прийти до згоди про визнання на взаємній основі офіційних документів про освіту, наукові ступені і вчені звання та документи про професійну кваліфікацію, видані відповідними установами обох країн [5]. Подібну програмну норму містила й ст. 8 українсько-афганської угоди 2004 р. [18]. Водночас українсько-кіпрська угода 2005 р. у ст. 6 передбачала укладання із зазначеного питання окремої двосторонньої угоди, а українсько-коморська угода приписувала сторонам вирішити це питання у період власної дії [20; 22]. Низка угод приділяла особливу увагу викладанню на засадах взаємності державної мови іншої сторони у закладах вищої школи (ст. 3 українсько-грузинської угоди, ст. 6 українсько-латвійської угоди) [17].

Окремі двосторонні міжурядові угоди України у сфері освіти передбачають потребу співпраці з ЮНЕСКО та Радою Європи (наприклад, українсько-чорногорська угода 2011 р. у ст. 3 [14]), але ретельної регламентації зазначеного питання не містять. Певним винятком з цього питання слід вважати приписи ст. 3 українсько-латвійської угоди 2017 р., яка також охоплює співпрацю з ЄС у рамках Європейської Політики Сусідства, співробітництво з реалізації пріоритетів Європейського наукового простору, розширення участі у наукових, технологічних, інноваційних програмах [17].

Механізми контролю за виконанням сторонами приписів міжурядових угод за умови їх запровадження у самій угоді зводилися насамперед до взаємного відвідання (обміну) делегаціями керівників і експертів. Зокрема, за ст. 7 українсько-ліванської угоди такі делегації у кількості трьох-п'яти осіб мали щорічно здійснювати оцінку результатів співробітництва та підготовки програм співробітництва в галузі освіти і наукових досліджень, вивчення фінансових, технічних та адміністративних питань, пов'язаних з їх виконанням [5].

Таким чином, слід дійти таких висновків. Двосторонні міжурядові угоди України з питань

освіти є вагомим джерелом розвитку та регулятором відносин у сфері вищої освіти. Ці договори розподіляються на загальні, які охоплюють усі аспекти співпраці у сфері освіти, та на спеціальні, що стосуються питань взаємного визнання дипломів та освітніх кваліфікацій. Виявлені в офіційних джерелах угоди за наявності спільних рис у завданнях та структурі відрізняються варіативністю змісту; водночас досі жодного їх узагальнення на практичному чи доктринальному рівнях не здійснювалося.

Попри невелику кількість міжурядових угод, присвячених суто вищій освіті, майже всі загальні двосторонні угоди охоплюють питання академічних обмінів, умов навчання громадян іншої сторони, обміну інформацією у сфері управління вищою освітою та її діяльності, реалізації міжуніверситетської співпраці. Такі угоди можуть схвалюватися Кабінетом Міністрів України як з їх наступним затвердженням урядовою постановою чи законом України, так і без такого затвердження. Механізми контролю за виконанням таких міжурядових угод встановлені цими актами насамперед у вимірі взаємного відвідання (обміну) делегаціями керівників і експертів.

Основною проблемою двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти за участю України є формування їх не в рамках євроінтеграційних прагнень України, а через підтримання вітчизняним урядом зв'язків у освітній сфері, що склалися у радянський період, надання освітніх послуг окремим державам, що розвиваються, підтримання гуманітарних зв'язків із сусідніми державами та країнами взаємної сталої наявності закордонних українців та національних меншин України. Наразі відсутні двосторонні угоди України з питань освіти із розвинутими країнами світу, що мають найпотужніший потенціал у сфері вищої освіти, загальна кількість та динаміка схвалення таких угод є незадовільною. Ефективні механізми зміни такої ситуації мають стати предметом окремих наукових досліджень.

Список літератури:

1. Документи виду «Угода». База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/u5435d1a7-390c-40e5-875d-f4b947853b7c/> (дата звернення: 13.12.2019).
2. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і вчені звання : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2008 р. № 1003. *Офіційний вісник України*. 2008. № 89. Ст. 2977.
3. Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чорногорії про співробітництво в галузі освіти і науки : Закон України від 7 червня 2017 р. № 2087-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 319.

4. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Казахстан про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту, наукові (вчені) ступені і вчені звання від 26 вересня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 62. Ст. 2456.
5. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Ліван про співробітництво в галузі освіти і наукових досліджень від 22 квітня 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 2. Т. 2. Ст. 109.
6. Угода між Кабінетом Міністрів України та Вищим Народним Комітетом Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамагирії про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені від 30 червня 2003 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434_018 (дата звернення: 13.12.2019).
7. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії про співробітництво в галузі освіти та науки від 18 липня 2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 71. Ст. 2191.
8. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання від 27 червня 2001 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_029 (дата звернення: 13.12.2019).
9. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про взаємне визнання документів про освіту від 17 вересня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2818.
11. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання від 18 травня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 10. Ст. 307.
12. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів від 11 квітня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 22. Ст. 1648.
13. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про академічне взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці від 8 квітня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 3012.
14. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чорногорії про співробітництво в галузі освіти і науки від 9 грудня 2011 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 39. Ст. 1405.
15. Угода між Урядом України і Урядом Монголії про співробітництво в галузі освіти від 29 червня 2011 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 53. Ст. 2144.
16. Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про співробітництво в галузі освіти і культури від 12 січня 1993 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 45. Ст. 3043.
17. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в сфері освіти, науки, молоді та спорту від 29 вересня 2017 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 35. Ст. 1251.
18. Угода між Урядом України та Урядом Перехідної Ісламської Держави Афганістан про співробітництво в галузі освіти від 4 квітня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 17. Ст. 1274.
19. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки від 12 липня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 11. Ст. 698.
20. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Кіпр про співробітництво у сфері вищої освіти від 11 грудня 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 94. Ст. 2885.
21. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Перу про взаємне визнання документів про освіту і вчені звання від 16 липня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 33. Ст. 2244.
22. Угода між Урядом України і Урядом Союзу Коморських островів про співробітництво в галузі освіти і науки від 2 листопада 2017 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 5. Ст. 234.
23. Угоди в сфері освіти і науки. Міністерство освіти та науки України. URL: [https://mon.gov.ua/ua/npa?params=&type=npa&key=&from=&to=&num=&category=7&tag=](https://mon.gov.ua/ua/npa?params=&type=npa&key=&from=&to=&num=&category=7&>tag=) (дата звернення: 13.12.2019).

Gromovenko K.V. HIGHER EDUCATION ISSUES IN BILATERAL INTERGOVERNMENTAL AGREEMENTS OF UKRAINE

The author argues that Ukraine's bilateral intergovernmental agreements on educational issues are the significant source of development and huge regulator of higher education relations. These treaties are divided in the article into general ones, covering all aspects of cooperation in the field of education, and special ones, relating to the mutual recognition of diplomas and educational qualifications.

Such intergovernmental agreements, identified by the author in the official sources, have common features in their tasks and structure, but vary in content; at the same time, no generalizations of those agreements was done at the practical or doctrinal levels in Ukraine. In spite of the small number of intergovernmental agreements on purely higher education, almost all general bilateral agreements cover the issues of academic

exchanges, the conditions of study of citizens of the other party, exchange of information in the field of higher education management and its activities, implementation the inter-university cooperation.

The article states, that those agreements may be approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine either with their subsequent approval by a government decree or law of Ukraine, or without such approval. The mechanisms of control over the implementation of such intergovernmental agreements, established by these acts, primarily foresee the mutual leaders' and experts' delegations visits (exchanges).

Author defines the main problem of those bilateral intergovernmental educational agreements, in the formation of their massifs not in the framework of Ukraine's European integration aspirations, but by the governmental providing with links in the educational sphere, existed in the Soviet period, by the providing educational services to certain developing countries, by the maintaining humanitarian ties with neighbouring states and countries of mutual permanent residing the foreign Ukrainians and, accordingly, national minorities of Ukraine.

As it is proved in the article, at present there are no bilateral intergovernmental educational agreements of Ukraine with the developed countries, which have the most powerful potential in the field of higher education. Also the total number and dynamics of approval of such bilateral agreements by Ukrainian government is unsatisfactory. Bilateral intergovernmental agreements, as a rule, regulate simultaneously different forms of educational cooperation, in particular the diploma and qualification recognitions.

The author emphasizes that intergovernmental agreements in the field of education have the similar structure, they are based on multilateral agreements on the recognition of educational documents and on previous bilateral agreements in the humanitarian field. Such agreements define the list of areas for educational cooperation, most of which refer to higher education, these lists share areas for most of the agreements.

The article notes that intergovernmental bilateral agreements contain prescriptions for academic exchanges and are similar in scope to the provision of training for citizens of one of the parties to the agreement in the other country. Some of such agreements contain Ukraine's unilateral commitments to provide higher education for the foreign nationals. Those bilateral agreements also regulate issues of joint conferences and other scientific events, processes of inter-university cooperation.

Key words: *academical exchanges, bilateral agreements, higher education, inter-university cooperation, recognition of diplomas, right to education.*